СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА (ЛОГОПЕДІЯ). СВОЄРІДНІСТЬ НОВІТНІХ ЛОГОПЕДИЧНИХ ТЕХНІК

Вікторія ЗВЄКОВА
к.п.н., доц. кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Останнім часом все більше уваги приділяється проблемам навчання та подолання різних мовленнєвих порушень у дітей, число яких з кожним роком неухильно збільшується. Насамперед визначимо, що інклюзивне навчання запроваджується відповідно до Конвенції ООН про права дитини та Конвенції ООН про права інвалідів, низки Указів Президента, Законів України.

Порушення мови – це досить поширене явище у наш час. Причини виникнення цих порушень дуже різноманітні. Найчастіше порушення промови є наслідком невчасно або неефективно наданої логопедичної допомоги. Так само порушення звуковимови пов'язане з тим, що багато дорослих недостатньо уважні до промови дітей, не завжди чують дефектну мову, особливо спотворення, які важко піддаються корекції. Якщо порушення звуковимови своєчасно не виявлено і не усунено, то вони стає стійкими та з віком гірше коригуються. Всі мовні порушення, якщо їх вчасно не виправити дитячому віці, викликають труднощі у спілкуванні з оточуючими, а також у засвоєнні шкільної програми. Все це, у свою чергу, може надалі привести за собою певні зміни. особистості, тобто веде до виникнення у дітей закомплексованості, тим самим заважаючи їм вчитися в повною мірою розкривати свої природні здібності та інтелектуальні можливості. Перебуваючи на межі дотику педагогіки, психології та медицини, логопедія використовує у своїй практиці, адаптуючи до своїх потреб, найефективніші, не традиційні для неї методи та прийоми суміжних наук, що допомагають оптимізувати роботу майбутнього логопеда.

Інноваційні технології – це впровадженні, нові, що мають підвищену ефективність методів та інструментів, прийоми, що є кінцевим результатом інтелектуальної діяльності педагога. За останні роки з'явилося безліч різних інновацій від комп'ютерних технологій та спеціальних програм до вже наявних прийомів в інших галузях, які були перероблені та підлаштовані для того, щоб їх можна було використовувати в роботі логопеда з корекції порушень звуковимов та порушень мови в цілому.

Інноваційні технології набувають все більшого значення в діяльності логопеда, спрямований на корекційно – розвиваючу роботу і стали предметом дослідження психологів, логопедів, педагогів та медиків. Теоретико- методологічні засади цього питання сформульовані у працях таких авторів як Богуш А.М., Колупаєва А. А., Таранченко О. М. К. Шеремет та ін.

Класифікація інноваційних логопедичних технологій проводяться з різних підстав:

а) за метою впливу на особистість:

розвіваючі технології (емоційне, сенсомоторне виховання, мнемотехніки та ін.);

психокорекційні технології (арт-терапія, сміхотерапія, психогімнастика, лялькотерапія, музикотерапія та ін.);

нетрадиційні здоров'язбережувальні технології (логопедичний та пальцевий масаж, су-джок-терапія, Лего технологій, ароматерапія, гімнастика для очей, дихальна гімнастика та ін.);

спеціальні сучасні логопедичні комп'ютерні програми, розробки, мультимедійні програми, комп'ютерні корекційні технології та програмно-апаратні комплекси.

б) за інструментами впливу розрізняють:

інформаційно - комунікаційні технології;

дистанційні освітні технології;

змішані технології;

традиційні логопедичні технології з використанням нововведень.

Все перераховане вище логопед може і повинен використовувати у своїй роботі з дітьми різного віку з порушеннями мови, з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Згідно із

Законом України «Про освіту», «інклюзивне середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [9].

У контексті нашого дослідження проаналізуємо сутність технології розвитку фонематичного слуху, мовленнєвого дихання і голосу. Аналіз робіт відомих авторів показав, що фонематичний слух служить для розрізнення слів з опозиційними фонемами, а його дефіцитарність впливає на формування розуміння мови, звуковимови, процесів аналізу та синтезу, граматичного ладу у дошкільному віці та писемного мовлення у шкільному віці [7].

Розвиток фонетико-фонематичних процесів і слухомовної пам'яті в першу чергу починається з формування немовного слуху (шумового, побутового, музичного) та відпрацювання голосних звуків рідної мови, тому що їх найлегше вимовляти та сприймати на слух, вони добре співаються та римуються. Подібні вправи найкраще проводити в ігровій та логоритмічній формі, у вигляді прийомів постановки дихання, удосконалення музичного слуху, розвитку моторики (загальної, дрібної, артикуляційної, окорухової) та координації рухів, а також формування сприйняття (тактильного, слухового та зорового), емоцій, пам'яті, мислення, уяви та довільної уваги. Крім того, голосні звуки найбільш доступні дітям з різними видами мовленнєвих та інтелектуальних порушень та вправи щодо їх відпрацювання завжди виконуються ними з радістю, що є важливим аспектом для інклюзивної освіти.

Найбільш легкими та простими способами профілактики, розвитку та корекції фонетико-фонематичних процесів у дітей різних категорій (норма, субнорма, патологія) є ігри, пов'язані з відпрацюванням слухового гнозису (немовного слуху) та голосних звуків [1]. Використовувати легкі і прості за своїм дидактичним змістом ігри та завдання на формування слухового гнозису можна в роботі як з дітьми, що не розмовляють, так і з дітьми без мовних патологій, що мають різний рівень психічного розвитку (норма, субнорма, патологія). В одних випадках ці заняття відповідатимуть профілактичному та розвиваючому принципу роботи, а в інших – корекційному.

Роль немовного слухового гнозиса розрахована на вміння чути, запам'ятовувати і порівнювати немовні звуки. Ці вміння є природним раннім онтогенетичним етапом психічного розвитку будь-якої дитини, вони допомагають їй вивчати навколишній світ, пізнавати для себе небезпечні та безпечні ситуації, робити найпростіші висновки та розробляти поведінкові стратегії, у тому числі мовні. Наприклад, усім дітям корисно розрізняти на слух без спирання на зір

голоси близьких та чужих людей; не підходити до тварини, яка сердито гарчить або випустила пазурі з шипінням; переходити з дороги на тротуар при звуку машини, що їде ззаду; покликати дорослого будь-яким способом на допомогу або піти з ситуації при звуках, що викликають страх і тривогу (звук пилососа; звук стільчика, що хитається і ламається, на якому сидить дитина; звук іскристої миготливої лампочки, що висить над дитиною та ін.). Дітям, у яких присутнє усне мовлення і які мають навички письмової, вдосконалення немовного слухового гнозиса допомагає освоїти тонкі фонетичні відмінності між звуками мови, частина яких значуща для смислового (фонетичного) кодування слів. Здатність уловлювати акустичні призвуки шипіння, свисту, твердості-м'якості, складу дифтонгів, верхнього-нижнього підйому голосних, тощо, полегшує створення звуко-літерних асоціацій, необхідних для письма [2].

Наприклад, дітям пропонується прослухати аудіозапис звуків живої природи (шум дощу, морського прибою, шелест листя, весняна крапель тощо) та визначити, які звуки вони почули. Далі вони намагаються їх назвати (шелест, тріск, дзюрчання), охарактеризувати, виявляючи подібність і різницю між ними, визначаючи, де і коли їх можна почути, кому вони належать, в якій послідовності звучали. Подібну гру доцільно проводити під час прогулянки чи екскурсії в ліс, містом (спочатку з відкритими, а потім закритими очима). Спочатку для аналізу пропонуються контрастні звуки, і тільки після розробки здатності до їх диференціації можливий перехід до протиставлення подібних до звучання звуків. Аналогічно проводиться гра із голосами тварин [3].

У дітей з тяжкими порушеннями мовлення, крім вищеописаних дефектів, також спостерігається порушення голосу, що включає порушення мовного дихання, темпу, плавності, виразності, можливості модуляції за силою і висотою. Мовлення стає малозрозумілим, оскільки позбавлене пауз, мелодики та інтонації. Розлади голосової функції ускладнюють структуру дефекту, у зв'язку з цим, дитина має складнощі у передачі емоційного стану та ставлення до оточуючих, це ускладнює активне спілкування, яке так важливо для правильного психічного розвитку та нормальної життєдіяльності [4, с. 16].

Система логопедичної роботи з корекції порушення голосу зазвичай представлена у вигляді комплексу занять та вправ з дітьми та складається з кількох етапів.

Етапи роботи:

І етап (підготовчий). Мета – створення та встановлення довірчих відносин, розвиток мотивації до занять; формування діафрагмального типу дихання.

Завдання: встановлення емоційного контакту з дітьми; зняття психоемоційної, психом'язової напруги у дітей; формування правильного мовного дихання, засобами ігрової діяльності.

ІІ етап (конструктивно – формуючий). Мета – формування та розвиток базових компонентів голосоутворюючої сторони мови.

Завдання: оптимізація тонусу м'язів мовного апарату; розвиток здатності змінювати темброве забарвлення голосу, модульованості голосу за силою та висотою; формування та розвиток просодичного компонента мовлення.

ІІІ етап (закріплюючий). Мета – закріплення набутих навичок голосової функції мовлення.

Завдання: закріплення вміння дитини використовувати набуті навички в різних видах організованої діяльності; автоматизація вміння дитини використовувати набуті навички у повсякденному житті (умови сім'ї, неорганізована діяльність навчального закладу).

Технології роботи на І етапі включають психогімнастичні вправи, імітаційні ігри, вправи для розвитку комунікативної сфери. Для підкріплення усних інструкцій використовують зорову стимуляцію, повторення прохання одними й тими самими словами багато разів. Для зняття психом'язової напруги використовуються ігри, спрямовані на регуляцію м'язового тонусу та зняття психоемоційної напруги. Наприкінці занять з метою виявлення емоційного стану дітей та рівня засвоєння набутих навичок проводять рефлексію діяльності.

Значна увага приділяється формуванню навички діафрагмально-реберного типу дихання, що є найбільш фізіологічним, менш стомлюючим, що забезпечує повноцінну дихальну основу мовлення. Для цього в систему роботи включають вправи на вироблення правильних дихальних та фонаційних кінестезій. Для формування сили, цілеспрямованості та тривалості повітряного струменя використовують такі вправи: «Свічка », «Повітряний футбол», «Дихання під рахунок», вони сприяють збільшенню часу та формуванню фонації на видиху. Також для координації дихання і фонації використовуються вправи: промовляння ланцюжків

звуків, складів, слів з їх подовженням, тривале виголошення голосних одним видихом. Для розвитку мовного дихання поєднують дихальні вправи з рухами тіла [4, с. 29].

Слід пам'ятати, що можливість розвитку фонематичного слуху, голосу та мовного дихання суттєво обмежується за відсутності розуміння батьками причин та проявів цих порушень. Логопедична робота найефективніша за участю батьків, які закріплюють набуті навички дітей в умовах дому. З цією метою для батьків проводять індивідуальні та групові тематичні консультації. Індивідуальні консультації проводять за підсумками індивідуальних занять, групові носять роз'яснювальний характер. Отже, складний генез та структура порушень мовлення потребують урахування традиційних дидактичних принципів корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення, а також міждисциплінарного, сімейно-центрованого, індивідуально-диференційованого підходу. Сімейно-центрований підхід передбачає взаємодію з сім'єю, включення батьків до освітнього процесу, розгляд їх як повноправних учасників освітніх відносин. Індивідуально-диференційований підхід є ключовим, забезпечує варіативний підхід у реалізації індивідуальної програми логопедичного супроводу, поєднує в собі міждисциплінарний, сімейно-центрований підходи, а також передбачає врахування індивідуальних особливостей мовної, емоційно-вольової, когнітивної сфери та ступеня фонематичного дефіциту.

Система технологій логопедичної роботи з розвитку голосової функції в структурі мовних дефектів спрямована на відновлення природного процесу голосоутворення, що сприяє створенню оптимальних умов для вільного звучання голосу. Ігри та вправи допомагають у роботі з дітьми розвивати фонематичний слух та правильне мовленнєве дихання, тим самим створюючи умови для успішного оволодіння правильним мовленням.

Таким чином, сучасні інноваційні технології охоплюють широкий спектр розвитку здібностей здобувачів освіти. Необхідно майбутньому фахівцю вміти поєднувати у своїй професійній діяльності традиційні та інноваційні підходи при здійсненні корекційної роботи опираючись на досвід педагогів-новаторів; розробляти та впроваджувати нововведення в корекційній роботі з дітьми-логопатами; створювати розвивальне – корекційне середовище, використовуючи інноваційний дидактичний матеріал для навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Список використаних джерел:

1. Аніщенко О.В., Яковець Н.І. Сучасні педагогічні технології. Ніжин, 2007. 199 с.

2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

3. Газета «Сьогодні». В Одеській області допоможуть особливими дітям. URL: https://ukr.segodnya.ua/regions/odessa/v-odesskoy-oblasti-pomogutosobennym-detyam-1094111.html (The newspaper «Today». In Odesa region will help special children. URL:https://ukr.segodnya.ua/regions/odessa/v-odesskoy-oblastipomogut-osobennym-detyam-1094111.html).

4. Глибоко вдихаємо – гарно розмовляємо. Розвиток дихання і голосу [Текст]: [логопед. зошит для дошкільнят] / В. М. Рожнів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 98 с.

5. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ.2004. 218 с.

6. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: навчально-методичний посібник. Київ, 2010. 96 с.

7. Ласточкіна О. В. Використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності логопеда. Актуальні питанння корекційної освіти. 2019. Вип. 12. С. 137.

8. Мудрик О. І. Пальчикові ігри – запорука успішного розвитку дитини: [арттерапія на допомогу вчителю музики]. Мистецтво в школі. 2014. № 8. С. 28.

9. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ МОН від 01 жовт. 2010 р. № 912. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10

10. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145–VIII. URL: https://cutt.ly/KfoyAz6

11. Соботович Є.Ф. Вибрані праці з логопедії. К. «Видавничий дім Дмитра Бураго», 2015. 308 с.